

MEHMET ALİ PAŞA İSYANI'NIN ANTALYA'YA ETKİLERİ

(1831-1833)

GÜVEN DİNÇ*

Giriş

1831-1833 yıllarında Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi olarak ortaya çıkan, fakat Avrupalı güçlerin müdahaleleriyle uluslararası nitelik kazanan Mehmet Ali Paşa İsyanı, Mısır'a semt ve civar olması dolayısıyla Antalya'yı doğrudan etkilemiştir. Bu çalışmada Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa İsyanı'nın ilk evresi sayılan 1831-1833 yıllarında yaşanan gelişmelerin Antalya'ya askerî, siyasî, sosyal, ekonomik ve toplumsal etkileri incelenmektedir.

Coğrafi olarak Doğu Akdeniz'de bulunan Antalya, II. Attolos zamanında kuruluşundaki temel etken olan stratejik konumu dolayısıyla tarih boyunca bölgede gerçekleştirilen siyasî, askerî ve ticarî gelişmelerde önemli bir yer edinmiştir. Kurulduğu yerin ticaret ve deniz aşırı ulaşımına uygun olması, şehri ilk dönemlerden itibaren Güney Anadolu'nun temel ithalat ve ihracat limanlarından birisi yapmıştır. Bu sebeple çok sayıda devletin egemen olmak istediği şehirler arasında yer almıştır.¹

Mısır, Asya ile Afrika'nın buluşma noktasında yer alan ve tarih boyunca birçok medeniyete kaynaklık eden önemli bir bölgedir. Mısır'a bu niteliği kazandıran Nil nehri ise tarihin gördüğü en eski ve büyük medeniyetlerden Mısır medeniyeti ve kültürüne ev sahipliği yaparken, İskenderiye limanı bu kültür ve medeniyetin dışarıya açılmasını sağlamıştır.

Coğrafi olarak neredeyse birbirlerinin karşılarında konuşlanmış olan İskenderiye ve Antalya şehirlerinin ilişkileri eski tarihlere dayanmaktadır. Özellikle Nil deltası ve hinterlandının Güney Anadolu ile bağlantısı Antalya ve Mersin limanları üzerinden gerçekleşmiştir. Antalya Bizans döneminde önemli bir ithalat ve ihracat limanına sahip olup Avrupa ve Mısır ticaret gemilerinin uğrak noktasıydı. Bizans döneminde Antalya ticaretine hâkim olan Venedikli tüccarlar Selçuklu hâkimiyeti sırasında da

* Yrd. Doç., Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya/TÜRKİYE, gdinc@akdeniz.edu.tr

¹ Osmanlı dönemi Antalya tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Fikri, *Antalya Livası Tarihi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338-1340.

hiçbir güçlükle karşılaşmadan ticarî faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Venedikli tüccarların ilgisini buraya çeken husus, Mısır ile Antalya arasındaki ticarî trafiğin yoğunluğu idi. Mısır'dan baharat, keten, şeker gibi maddeler Antalya'ya geliyor, oradan da meşe palamudu, kitre zamkı, şap, kereste, zift gibi sanayi malları dışarıya gönderiliyordu.²

Antalya ile Mısır arasındaki ilişkiler eski tarihlerden itibaren var olagelmişse de belki de en yoğun ilişkide bulunulan dönem Mısır'ın Osmanlılar tarafından fetihle birlikte yaşanmaya başlandı. Zira öncesinde çoğunlukla farklı devletlerce idare edilmesinden kaynaklanan iki bölge arasındaki ilişkilerde yaşanan sorunlar Osmanlı Devleti'nin Mısır'a hâkim olmasıyla ortadan kalktı. Bu sayede Antalya ticarî önemini daha da arttırdı. Antalya Limanı'ndan başlayarak Kıbrıs, Şam, İskenderiye, İstanbul, Venedik gibi bölgelere ulaşan deniz yolu, XVI. yüzyılda eski önemini kaybetmekle birlikte kullanılmaya devam edildi. Devlet görevlilerinin Mısır'a gidip gelirken daha kısa zamanda ulaşımın sağlanması nedeniyle deniz yolunu kullandıkları bilinmektedir.³

İskenderiye ve Trablusşam limanlarına gelen Hint malları buralardan Antalya'ya yollanmakta, oradan Batı Anadolu ve İç Anadolu'yu kesen iki yolu takip ederek Bursa'ya ulaşmaktaydı. Aynı şekilde Anadolu malları yine bu yollarla Mısır ve Suriye, hatta Avrupa ülkelerine gönderilmekteydi. Antalya limanı Mısır ve Suriye'den gelen ticaret mallarını Bursa'ya ileten yolun üzerinde önemli bir merkez olma özelliğini XVI. yüzyıl sonlarına kadar devam ettirdi.⁴ Bundan sonraki tarihî seyir içerisinde genel olarak Akdeniz limanlarının ticarî hacimlerinin düşüşü dolayısıyla Antalya limanının ticarî potansiyelinde de gerileme görülmektedir. Antalya'nın ticarî önemi XIX. yüzyıl başlarında eskiye oranla gerilemiş olsa da yine ticarî ilişkinin en fazla kurulduğu liman İskenderiye idi.⁵ Dolayısıyla bölgede ve Mısır'da meydana gelen her gelişme Antalya'ya doğrudan etkilemiştir. Bu olaylardan biri de 1831-1833 yıllarında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı isyan girişimidir.

Mehmet Ali Paşa İsyanı

Aslen Rumeli'den Kavalalı ve 1769⁶ doğumlu olan Mehmet Ali Paşa 18 yaşında askerî hizmete girdi ve kısa zamanda yükseldi. Mehmet Ali'nin Mısır'a gelişi 1798 yılında Fransızların Mısır'ı işgal etmesi üzerine Kavala'dan gönderilen askerî kuv-

² Feridun Emecen, "Antalya", *DİA*, c. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, 233-234.

³ Latif Armağan, "XVI. Yüzyılda Antalya", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 24, S. 38, Ankara 2005, s. 98, 110.

⁴ Emecen, a.g.m., s. 234-235.

⁵ Suraiya Faroqhi, "Ondokuzuncu Yüzyılın Başlarında Antalya Limanı", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, c. 2, Ankara 1981, s. 1461-1472.

⁶ Mehmet Ali Paşa'nın 1770, 1771 veya 1773 yıllarında doğmuş olabileceği görüşleri de bulunmaktadır. Bkz. Gilbert Sinoué, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Son Firavun*, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2004, s. 26.

vetlerin kumandasını üstlenen Kavala hâkiminin oğlu Ali Ağa'nın yardımcısı olarak bulunmasıyla gerçekleşti. Ali Ağa'nın bir süre sonra geriye dönmesi üzerine kuvvetlerin komutası Mehmet Ali'ye kalmıştı.⁷ Kendisi Fransızlarla yapılan muharebelerde iki taraf arasındaki farkı, ülkenin zaaflarını gördü. Fransa'nın Mısır'ı işgal hadisesi Mehmet Ali'nin Mısır'a gelişine vesile olurken, aynı zamanda Mısır'da yükselmesine de yardım etti. Okuma yazma bilmemesine rağmen Fransız işgali sırasında Kölemenlerin de nüfuzlarını yitirmesinin etkisiyle kısa sürede idareyi eline alarak 1805 Mayıs-Haziran'ında Mısır valisi atandı.⁸ Mehmet Ali Paşa, Mısır'da İngilizleri (1807) ve Kölemenleri (1811) bertaraf ederek bütün güçleri eline geçirdi. 1818'de ise Osmanlı yönetiminin bir türlü çözemediği Vehhabî isyanını bastırarak hac yolunu açmasıyla İslâm dünyasında da saygınlık ve şöhrete ulaştı. Üstelik senelik vergisi de 4 bin keseden 12 bin keseye çıkartıldı.⁹

Mehmet Ali Paşa, hayata geçirdiği reformlarla Mısır'ı idarî, ekonomik ve sosyal alanlardan kalkındırarak Doğu Akdeniz'de etkili bir konuma getirdi. Böylece “*Modern Mısır'ın Kurucusu*”¹⁰, “*Doğu Akdeniz'in Aslanı*”¹¹ unvanlarını aldı. Nitekim Osmanlı Devleti 1821 yılında Mora'da başlayan Yunan isyanı ile baş edemeyince Girit, Suriye ve Trablusşam valiliklerine karşılık modern bir ordu kurmuş olan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım almak zorunda kaldı.¹² 20 Ekim 1827 tarihinde İngiliz, Fransız ve Rus ortak müttefik donanmalarının girişimiyle gerçekleşen Navarin baskınıyla donanması yakılan Mehmet Ali Paşa, ordusunu Padişahın izni olmaksızın geriye çağırıldı ve bundan sonra Yunan isyanı bağımsızlıkla sonuçlandı.¹³ Ancak Mehmet Ali Paşa yine de kendisine vaat edilen Girit, Suriye ve Trablusşam valiliklerini Edirne

⁷ Ali Fuad, “Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa”, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, Numara 19 (96), Haziran 1928, İstanbul Devlet Matbaası, s. 64; Râgıb Raif, Rauf Ahmed, *Bâb-ı Ali Hariciye Nezareti - Mısır Meselesi*, (Yay. Haz. Mustafa Öztürk, Sevda Özkaya Özer), Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., Elazığ 2011, s. 5-6.

⁸ Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, Mısır Meselesi 1831-1841, I. Kısım*, TTK. Yay., Ankara 1945, s. 21-25; Khaled Fahmy, “The Era of Muhammad Ali Pasha, 1805-1848”, *The Cambridge History of Egypt*, Vol. II, Edit M.W. Daly, Cambridge 1998, s. 144; Süleyman Kızıltoprak, *Mısır'da İngiliz İşgali, Osmanlı'nın Diploması Savaşı (1882-1887)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s. 7; Atilla Çetin, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır Valiliği*, Fatih Ofset, İstanbul 1998, s. 19 vd.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Sultan II. Mahmud'un Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya Göndermiş Olduğu Beyaz Üzerine Hatt-ı Hümayunu”, *Belleten*, c. XXV/98, Ankara 1961, s. 249; Hassan Ahmed İbrahim, “The Egyptian Empire”, *The Cambridge History of Egypt*, Vol. II, Edit M.W. Daly, Cambridge 1998, s. 198-202; Kızıltoprak, *a.g.e.*, s. 8; Altundağ, *a.g.e.*, s. 25-28; Fahmy, *a.g.m.*, s. 145-146.

¹⁰ Bkz. Henry Dodwell, *The Founder of Modern Egypt: A Study of Muhammad Ali*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.

¹¹ Arthur E. P. Brome Weigall, *A History of Events in Egypt from 1798 to 1914*, William Blackwood and Sons, Edinburg and London 1915, s. 44.

¹² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, c. 5, TTK. Basımevi, Ankara 1983, s. 127-128.

¹³ Muhammed Hanefi Kutluoğlu, *The Egyptian Question (1831-1841)*, Eren Yay., İstanbul 1998, s. 42-57.

Antlaşması'ndan sonra talep etti. Padişah II. Mahmut Mora isyanının olumsuz neticesinde Mısır valisini sorumlu gördüğünden ve Mora ve Cezayir'i¹⁴ henüz kaybetmiş olduğundan Girit valiliğini vermekle yetindi.¹⁵ Mehmet Ali Paşa ise bir ara kendisine faydadan fazla zarar getiren Girit yerine Suriye valiliğini talep edip adayı iade etmek istedi.¹⁶ Ancak kabul görmeyince kendisi Suriye'yi işgal etmeye kalkıştı ve bu konuda aradığı fırsat Akka valisi Abdullah Paşayla yaşadığı sorun ile geldi.¹⁷ Mehmet Ali Paşa, Abdullah Paşa'nın 10 bin kese borcu olduğunu söyleyerek Mısır'dan kaçıp Suriye'ye sığınan 6 bin kadar Mısırlı'nın iadesini istedi.¹⁸ Bâbîâlî sorununun iki tarafa nasihatnameler yazılarak ve adamlar gönderilerek çözülmesine çalıştı.¹⁹ Mehmet Ali Paşa gerekli tedbirlerini aldıktan ve Suriye bölgesinde propaganda faaliyetlerini yaptıktan sonra 1831 Ekim sonlarında oğlu İbrahim Paşa komutasındaki 30 binden fazla askeri karadan ve denizden Akka valisi üzerine gönderdi.²⁰

İki paşa arasındaki olaylar Padişah ile Mehmet Ali Paşa arasındaki savaşa dönüştü. 30 Mayıs 1832 tarihinde, şeyhülislam tarafından verilen fetva ile iki taraf arasında başlayan mücadelenin şer'iliği de sağlanmış oldu.²¹ Artık mesele Osmanlı Devleti'ne tâbi bir valiyle yapılan basit bir mücadele olmaktan çıkarak Osmanlı mülküne saldıran bir düşmana karşı yapılan ciddi bir savaş hâlini aldı.²²

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, Sayda Valisi Abdullah Paşa ile mücadeleye girdiğinde öncelikle bölge halkı üzerinde propaganda faaliyetleri yaparak onları tarafına çekti.²³ Suriye topraklarına girdikten sonra aynı siyasetini sürdürdü; bu sayede Akka'nın kuzeyinde bulunan Sur, Sayda, Beyrut ve Trablus, Şam şehirlerine önemli bir dirençle karşılaşmadan hâkim oldu. Akka ise altı aylık bir kuşatmadan sonra dü-

¹⁴ Cezayir 1830'da Fransa tarafından işgal edilmişti.

¹⁵ Stanford J. Shaw, Ezcel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, c. II, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982, s. 61.

¹⁶ Ahmed Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, c. 3, çev. Yücel Demirel, Tamer Erdoğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 560.

¹⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 128-129. Tarihi gerçekler Mehmet Ali Paşa'nın 1810'lu yılların başlangıcından itibaren Suriye bölgesine hâkim olmak istediğini göstermektedir. Bkz. Sabahattin Samur, *İbrahim Paşa Yönetimi Altında Suriye*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1995, s. 22.

¹⁸ BOA., HAT., 358/20037-J.

¹⁹ BOA., HAT., 358/20037; Ahmed Lütfi Efendi, *a.g.e.*, c. 4, 705-708.

²⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. V, çev. Nilüfer Epeçli, Yeditepe Yay., İstanbul 2005, s. 302; Khaled Fahmy, *All the Pasha's Men: Mehmed Ali, His Army and the Making of Modern Egypt*, Cambridge 1997, s. 62; Samur, *a.g.e.*, s. 28; Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 62.

²¹ Raif, *a.g.e.*, s. 12.

²² Altundağ, *a.g.e.*, s. 53-59; Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 61-74.

²³ Samur, *a.g.e.*, s. 23-24; Şinasi Altundağ, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa Hakkında Kısa Bir Etüd", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 2, S.1, Ankara 1943, s. 39-40.

şerken Abdullah Paşa esir olarak deniz yoluyla Mısır'a gönderildi.²⁴ Mehmet Ali Paşa buralara ya tâbiyetini kabul eden eski yöneticileri kendi adına atadı ya da yeni mütevellimler tayin etti.²⁵

Mehmet Ali Paşa'nın başlattığı bu isyan girişimine karşılık olarak Serdar-ı Ekrem Hüseyin Paşa 20 bin kişilik bir kuvvetle Suriye'ye gönderildi. 1832 yazında Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ile İbrahim Paşa güçleri arasında Suriye'nin en kuzey noktasında Toros Dağları'nın güneyinde Beylan'da yapılan savaş İbrahim Paşa'nın zaferi ile sonuçlandı. Beylan Savaşı'ndan sonra Tarsus, İskenderun ve Adana'nın işgal edilmesi Osmanlı Devleti açısından işin vahametini ortaya koydu. Artık büyük bir bölge İbrahim Paşa'nın kontrolünde bulunmaktaydı.²⁶

İbrahim Paşa Suriye'den Anadolu'ya geçtiğinde birçok şehirde düşman gibi değil, dost ve kurtarıcı olarak görüldü. Zira halk bir taraftan hâkimlerden usanmış, diğer taraftan Padişah II. Mahmut'un yaptığı ıslahatlardan rahatsızdı. Dolayısıyla İbrahim Paşa bir kurtarıcı olarak telakki edildi. Bu sebeple birçok şehir Mehmet Ali Paşa tarafını tutarak bağlılık gösterdi.²⁷

Beylan bozgunundan sonra Serdar-ı Ekrem Hüseyin Paşa ordusu Konya'ya çekti ve burada toplamaya başladı. İbrahim Paşa ise Konya'ya kadar ilerleyerek burayı ordugâh yaptı. İbrahim Paşa üzerine Rumeli'de bulunan sadrazam Reşit Mehmet Paşa sevk edildi. Konya'da 21 Aralık 1832²⁸ günü başlayan muharebede Sadrazam Reşit Mehmet Paşa idaresindeki çoğu düzensiz birliklerden oluşan 60 bin kişilik Osmanlı ordusu ağır bir bozguna uğradı. Üstelik sadrazam Reşit Mehmet Paşa dumanlı bir havada yanlışlıkla Mısır ordusu arasına girerek yaralı olarak esir düştü. Böylece Mısır kuvvetleri Kütahya'ya kadar rahatça ilerledi ve İstanbul yolu açıldı. Mağlubiyet sonrasında Bâbiâli'nin anlaşma için gönderdiği memurların İbrahim Paşa ile müzakereleri de neticesiz kaldı.²⁹

İbrahim Paşa'nın Anadolu'da ilerleyerek İstanbul'un Mehmet Ali Paşa'nın güçlü yönetimine geçme ihtimalinin belirmesi, Osmanlı Devleti üzerinde çıkarları bulunan devletleri harekete geçirdi. Bu ise sorunun uluslararası bir hüviyet kazanmasına sebep oldu. Bâbiâli, bu kapsamda İngiltere'den yardım talep ettiyse de İngiltere sadece diplomatik yardımda bulunabileceğini belirttiğinden Rusya'dan yardım dilemek du-

²⁴ BOA., HAT., 908/39778; Ahmed Lûtfi Efendi, *a.g.e.*, c. 4, s. 713; Karal, *a.g.e.*, s. 129.

²⁵ Ahmed Lûtfi Efendi, *a.g.e.*, c. 4, s. 713; Altundağ, *a.g.e.*, s. 56.

²⁶ Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 70-76; Salih Kış, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa Hadisesinde Konya Muharebesi*, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004, s. 7.

²⁷ Altundağ, *a.g.e.*, s. 63-65.

²⁸ Ahmed Lûtfi Efendi 22 Aralık tarihini vermektedir. Bkz. Ahmed Lûtfi Efendi, *a.g.e.*, c. 4, s. 720.

²⁹ Ahmed Lûtfi Efendi, *a.g.e.*, c. 4, s. 720; Ali Fuad, a.g.m., s. 64; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Âmedi Mustafa Bey'in Kütahya'da Bulunan Mısır Kuvvetleri Kumandanı İbrahim Paşa'ya Mektubu", *Belleten*, c. VI, S. 23-24, T.T.K., Ankara 1942, s. 263-267; Karal, *a.g.e.*, s. 130-131.

rumunda kaldı.³⁰ Nitekim Bâbiâli İbrahim Paşa'nın Kütahya'dan İstanbul'a yürüyeceğine dair aldığı duyurular üzerine Rus Çar'ından yardım talebinde bulundu.³¹ Bu gelişme, o ana kadar etkisiz bir politika izleyen Fransa ve İngiltere'yi harekete geçirdi. İki devlet Bâbiâli'nin onayıyla Mehmet Ali Paşa'ya, Akka, Kudüs, Trablusşam ve Nablus sancaklarını kabul ederek Padişah ile barış yapmasını önerdi. Ancak Vali bu teklifi kabule yanaşmayarak Suriye ile Adana vilayetlerinin de kendisine bırakılmasını istedi.³² Rusya, İngiltere ve Fransa'nın gittikçe artan baskıları karşısında II. Mahmut'un Adana'yı bırakmayı kabul etmesi üzerine, Mısır valisi de “*makul ölçülerde*” bir anlaşmaya yanaşmak zorunda kaldı. Sonuçta isyan 14 Mayıs 1833 tarihinde Kütahya'da imzalanan “*muahede*” ile son buldu.³³

İsyanın Antalya'ya İlk Etkileri

Mehmet Ali Paşa isyanından ilk etkilenen bölgeler en yakın yerler olmuştur. Devlet kademesinde isyanın daha ileri boyutlara ulaşacağı ve uzak şehirlerin etkilenebileceği düşünülmemiştir. Ancak yine de 1832 yılı başlarından itibaren Bâbiâli ülke genelindeki yerel yöneticileri gelişmelerden haberdar ederek ihtiyat halinde bulunmalarını ve isyanla ilgili öğrenilen bilgilerin derhal İstanbul'a iletilmesini emreden yazılar gönderdi. Bu kapsamda Antalya Mütesellimi³⁴ Mehmet Said Efendi, henüz 1 Ocak 1832 tarihli yazısında mevsimin kış olması münasebetiyle çok fazla haber toplanamadığını, fakat Şam'dan Selim Paşa'nın gelen bir adamından Mehmet Ali Paşa'nın 15 bin eğitilmiş askerle denizden ve karadan Akka üzerine gittiği, Akka valisinin kaleye girdiği, İbrahim Paşa'nın kıyıda saldırarak etraftaki kasaba ve köy halkını kendisine bağladığı haberlerini ilettili. Mütesellim Mehmet Said Efendi ayrıca bundan sonra alacağı güvenilir bilgileri derhal İstanbul'a iletceğini de yazısına eklemiştir.³⁵

Mütesellim Mehmet Said Efendi'nin isyan ile ilgili öğrendiği gelişmeleri aktardığı

³⁰ Şinasi Altundağ, “Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Esnasında Namık Paşa'nın Yardım Talep Etme Üzere 1832 Senesinde Me'mûriyet-i Mahsusa İle Londra'ya Gönderilmesi”, *Bellelen*, c. VI, S. 23-24, TTK, Ankara 1942, 229-251; Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 87-91; Mahmut Hancı Kutluoğlu, “1833 Kütahya Antlaşma'sının Yeni Bir Değerlendirmesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 265-269.

³¹ Rusya, Osmanlı talebinden önce Karadeniz donanmasının yardım için her an hazır bulunduğunu defaatle bildirmekteydi. Mustafa Aydın, “Rus Filosu İstanbul'da (20 Şubat-10 Temmuz 1833)”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 325-327.

³² Kutluoğlu, *a.g.m.*, s. 281-284.

³³ Altundağ ve Kutluoğlu'na göre varılan uzlaşmayı bir muahede şeklinde değerlendirmek hatalıdır. Bkz. Altundağ, *a.g.e.*, s. 129-137, 133; Kutluoğlu, *a.g.m.*, s. 286. Süleyman Kızıltoprak, *Mehmet Ali Paşa'dan II. Abbas Hilmi Paşa'ya: Mısır'da Osmanlı'nın Son Yüzyılı*, TBBD Yayınları, İstanbul 2010, s. 17.

³⁴ Antalya XIX. yüzyıl başlarında mütesellim, muhassıl unvanı verilen görevlilerce idare edilmekteydi. Bkz. Hasan Moğol, *XIX. Yüzyıl Başlarında Antalya*, Mehter Yayınları, Ankara 1991, s. 42-57. Moğol, bu eserde Mehmet Ali Paşa isyanının Antalya'ya etkilerinden bahsetmemektedir.

³⁵ BOA., HAT., 358/20024-A.

bir başka mektubu 5 Şubat 1832 tarihlidir. Bu mektupta Antalya'dan İskenderiye'ye giden gemiciler ve hacılardan alınan bilgiler yer almaktadır. Said Efendi bunlardan Antalya ile ilgili olarak İstanbul'a bir miktar Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye askerinin Antalya'ya geldiğinin Mısır'da öğrenildiği bilgisini aktardı.³⁶

Mehmet Said Efendi isyanın başlamasından sonra gerekli güvenlik önlemlerinin alınıp ihtiyat halinde durulmasını öngören fermanla birlikte çalışmalara başladı ve kalenin durumuna ilişkin ayrıntılı bir rapor gönderdi. Rapora göre, Antalya kalesi Tekelioğlu İsyanı³⁷ sırasında (1812-1814) oldukça harap hale gelmişti ve uzun zaman tamir görmemişti.³⁸ Bu sebeple Mütesellim Said Efendi, kalenin tamiri gereken yerlerin bir an önce iyileştirilmesi gerektiğini açıkladı. Ancak bu işin çok paraya muhtaç olduğu anlaşıldığından ileriki tarihlere bırakıldı.³⁹

Öte yandan isyanın başlamasıyla birlikte Antalya'nın denizden bir saldırıya maruz kalabileceği endişesiyle birtakım güvenlik önlemleri de alındı. Bu amaçla öncelikle Silistre Valisi Mehmet Paşa'nın, maiyetinde bulunan askerlerle Antalya'ya gitmesi kararlaştırıldı.⁴⁰ Bunun üzerine Silistre Valisi Mehmet Paşa yapacağı görevle ilgili ayrıntılı talimatları almak üzere İstanbul'a geldi.⁴¹ Bâbüâlî'de Serasker, Kaptan-ı Derya ve bazı ileri gelen yöneticilerin de aralarında bulunduğu ve yapılacak işlerin ayrıntılı biçimde görüşüldüğü toplantıda, Mehmet Paşa'nın yaklaşık 3 bin Mansûre askerini alarak kara yoluyla Anadolu'ya geçmesi, mühimmat ve erzaklarının deniz yoluyla gönderilmesi, Antalya'ya da bir alay asker ayrılması kararlaştırıldı. Yine bu toplantıda Antalya'ya görevlendirilecek bir alay için zahire tedarik edilmesi istenilirken Antalya ve çevresinden yağ ve pirinç gibi erzakın rahatlıkla temin edilebileceği görüşleri değerlendirildi.⁴²

³⁶ BOA., HAT., 609/29939-A.

³⁷ Tekelioğlu isyanı sırasında Antalya şehri ve kalesi büyük zarar görmüştü. Tekelioğlu isyanı hakkında bkz. Fahrettin Tızlak, "Tekelioğlu İsyanı", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, (4-8 Ekim 1999), Ankara 2002, s. 237-254.

³⁸ BOA., HAT., 375/20447. Tekelioğlu isyanı sırasında büyük zararlar gören Antalya kalesinin çeşitli kısımlarının tamiri aslında 1815, 1816, 1820, 1825, 1827, 1830 yıllarında gerçekleştirilmişti. Bkz. Rifat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. 7, İzmir, 1992, s.139.

³⁹ BOA., C.AS., 211/9016.

⁴⁰ Osmanlı Devleti Mısır kuvvetleri karşısında büyük bir ordu toplamaya çalışmış, buna karşılık Anadolu'dan istediği oranda asker tertip edememiştir. Çünkü Anadolu halkı ya Mehmet Ali Paşa tarafını tutmakta, ya da Mehmet Ali Paşa'nın kendi şehirlerine de saldırıda bulunmasından korkmaktaydı. Bâbüâlî ordu tertibi için çareyi Mısır valisinin etkide bulunamayacağı Rumeli'den asker toplamakta bulmuştur. BOA., HAT., 347/19732.

⁴¹ Mehmet Paşa İstanbul'da Kapı Kethüdası Naşit Bey'in evinde misafir olmuştur. Bkz. BOA., HAT., 355/19917.

⁴² BOA., HAT., 356/19995.

Silistre Valisi Mehmet Paşa Şubat 1832 sonlarında Balıkesir yoluyla iki bölük asker ve dairesi halkıyla birlikte Antalya'ya ulaştı.⁴³ Mehmet Paşa maiyetinde gelen askerlerin günlük yiyecek ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Antalya Mütessellimi Said Efendi görevlendirilerek bu iş için gerekli 98 bin kuruş Antalya'ya havale edildi. Antalya'ya gelen askerlerin zahireleri Teke, Hamid, Menteşe ve Karahisar-ı Sahib sancakları ile Terkemiş Hassı'ndan⁴⁴, günlük 80 dirhem et ihtiyaçları ile atların samanları Antalya'dan temin edildi.⁴⁵ Bu kapsamda Teke, Hamid, Menteşe ve Karahisar-ı Sahib sancakları ile Terkemiş Hassı'ndan rayiç fiyat üzerinden 40 bin kile (1.028 ton) buğday ve 10 bin kile (257 ton) arpa toplandı. Antalya şehrinde peksimet yapabilecek çok sayıda fırın bulunmasından dolayı toplanan zahireden Teke Sancağı hissesine düşen 10 bin kile (257 ton) buğday un olarak fırınlara dağıtılıp peksimetler yapıldı. Böylece Antalya'ya gelen Asâkir-i Mansûre Alayları ile Silistre Valisi Mehmet Paşa ve dairesinin ihtiyaçları karşılanabildi.⁴⁶

Yukarıda belirtildiği üzere Mehmet Ali Paşa isyanı patlak verdiğinde Antalya'ya bir saldırının ancak denizden gelebileceği düşünülüyordu. Bu sebeple Akdeniz sahillerinin muhafazasına girildi. Akdeniz sahillerinin güvenliği savaş bölgesindeki askerlere iâşe ve mühimmat gönderilebilmesi için büyük önem arz etmekteydi.⁴⁷ Ayrıca alınan ihbarlara göre Mısır gemileri Akdeniz'de idi. Bu gerekçelerle Osmanlı donanması 1832 yazında Akdeniz'e çıkarıldı. Donanmanın güvenlik açısından öncelikle Kıbrıs'a uğraması; ardından İskenderun sahiline gitmesi planlandı. Bu kapsamda Kıbrıs Muhassılı Mehmet Emin Ağa'ya, donanmanın Kıbrıs'a güvenli bir şekilde yavaşabilmesi için yüksek tepelere karakollar kurularak Mısır filolarının takibi ve eğer olumsuz bir gelişme sezilirse karakollarda ateşler yakılarak vaziyetin donanmaya uzaktan ihbar edilmesi görevi verildi.⁴⁸

Osmanlı donanmasının Akdeniz'e hareketini öğrenen Mehmet Ali Paşa İskenderiye'deki donanmasını derhal denize çıkardı ve Girit ile Kıbrıs'ta bulunan küçük gemilerine Osmanlı donanmasının ne tarafa gittiğinin öğrenilmesi görevini verdi.⁴⁹ Aynı dönemlerde Mehmet Ali Paşa'nın Antalya'ya gelen tuz yüklü bir gemisi müte-

⁴³ BOA., HAT., 716/34200. Silistre Valisi Mehmet Paşa'nın Antalya'ya görevlendirilmesi Antalya halkında büyük memnuniyet yaratmıştı. BOA., HAT., 716/34200-A.

⁴⁴ Terkemiş, Osmanlı Devleti'nde Burdur ve çevresinde yaşayan Terkemiş Cemaati'nin adına izafeten Burdur ve çevresi için kullanılan isim idi. Terkemiş Hassı'nın idarî merkezi de Burdur şehriydi. Bkz. Fahrettin Tızlak, "Osmanlı Devleti'nde Burdur ve Çevresi İçin Kullanılan İsimler", *Burdur Araştırmaları*, S. 3, Yıl 2, Burdur 2012, s. 76-81.

⁴⁵ BOA., HAT., 612/30035.

⁴⁶ BOA., HAT., 609/29939.

⁴⁷ BOA., HAT., 35/19932.

⁴⁸ Güven Dinç, *Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839)*, Akdeniz Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2010, s. 112.

⁴⁹ Ahmed Lûtfî Efendi, *a.g.e.*, c. 4, s. 714.

sellim Mehmet Said Efendi ve geçici olarak şehirde bulunan Mirliva Haydar Paşa'nın girişimleriyle tutuklandı.⁵⁰

Osmanlı donanması Finike açıklarında iken, ihtimal ki, Antalya'ya doğru gelen 26 gemilik bir Mısır filosuna tesadüf etti, fakat üzerlerine gitmişse de rüzgâr altında olduğundan yakalanamadı.⁵¹ Donanma Akdeniz sahillerinde olduğu sürece kıyı emniyeti kontrol altında tutuldu. Böylece Akdeniz yoluyla öncelikle İskenderun, sonrasında İçel ve Antalya limanlarına iaşe ve mühimmat nakliyatı yapılabildi.⁵²

İbrahim Paşa kuvvetleri Suriye'den Anadolu'ya doğru ilerlemeye başladığında isyanın daha büyük boyutlara ulaşacağı anlaşıldığından birçok yerde olduğu gibi Antalya'nın da güvenliğinin sağlanması için de tedbirler alındı. Belirtildiği üzere isyanın ilk başladığı evrede Antalya'da 1830 yılı başından itibaren⁵³ yönetici olarak Teke Mütesellimi Mehmet Said Efendi bulunuyordu. Mehmet Said Efendi zamanında alınan tedbirler şehrin güvenliğinin sağlanması için yetersizdi. Bu sebeple Antalya'ya doğrudan bir muhafızın tayin edilmesi kararlaştırıldı. Haziran 1832 tarihinde Mütesellim Mehmet Said Efendi yerine Yusuf Paşa "*muhafız*" unvan ve vazifesiyle tayin edildi. Ancak Said Efendi Yusuf Paşa gelinceye kadar görevine devam etti.⁵⁴

Muhafız Yusuf Paşa İstanbul'dan deniz yoluyla gelirken sekiz gün Sakız adasında kaldıktan sonra üç günde Rodos adasına geçti. Bu sırada Osmanlı donanması da Marmaris limanında bulunuyordu. Yusuf Paşa Rodos'ta birkaç gün dinlendiği sırada Marmaris'e geçerek Kaptan-ı Derya ile görüştü. Akabinde Antalya'ya gitmek üzere yola çıktı. Fakat bu esnada Mısır donanmasının Akdeniz'de olduğu öğrenildiğinden güvenlik açısından Antalya'ya denizden değil, kara yoluyla hareket etmesi uygun bulundu. Bu yüzden önce Marmaris'ten Meğri limanına, oradan kara yoluyla Antalya'ya ulaştı. Muhafız Yusuf Paşa'nın İstanbul'dan Antalya'ya yolculuğu bir ayı bularak ancak 17 Eylül'de Antalya'ya ulaşabildi.⁵⁵

Yusuf Paşa'nın muhafız olarak Antalya'ya tayin edilmesi Antalya halkı tarafından memnuniyetle karşılandı. Yusuf Paşa'nın Antalya kalesinin, sahillerinin korunması ve donanmaya yardım memuriyetiyle görevlendirilmesine dair ferman mahkemede

⁵⁰ AŞS (Antalya Şer'iyeye Sicili), 4/12-2; BOA., HAT., 356/19979-A; BOA., HAT., 364/20157-B (26 Temmuz 1832).

⁵¹ Ahmed Lütfi Efendi, *a.g.e.*, c. 4, s. 714.

⁵² BOA., HAT., 356/19980; BOA., HAT., 360/20068.

⁵³ BOA., HAT., 358-20024-A; AŞS., 3/127-3.

⁵⁴ BOA., HAT., 364/20159-D. Mütesellim Mehmet Said Efendi ise görevi bitikten sonra İstanbul'a doğru yola çıktığında Burdur'da vefat etti ve yanında olan eşyaları Burdur naibi tarafından tutanak altına alınarak bir örneği Muhafız Yusuf Paşa'ya gönderildi. Bkz. AŞS., 5/37-2; BOA., HAT., 655/32027.

⁵⁵ BOA., HAT., 364/20159-D; BOA., HAT., 364/20159-E.

bütün ayan ve eşrafın bir araya geldiği toplantıda okunarak herkes tarafından büyük bir memnuniyete ve sevince sebep oldu. Öte yandan Yusuf Paşa da böyle bir göreve getirildiği için müteşekkirdi.⁵⁶

Muhafız Yusuf Paşa göreve başladıktan sonra öncelikle kalenin bozulan ve iyileştirilmesi gereken yerlerin tamiri için çalışmalara başladı. Antalya kalesinin tamiri isyanın başlangıcında Mütesellim Mehmet Said Efendi tarafından talep edilmişse de büyük meblağlara mal olacağından zamana bırakılmıştı. Ancak Antalya Muhafızı Yusuf Paşa'nın ve Serasker Hüseyin Paşa'nın Antalya kelesinin bir an önce tamirinin gerekliliğini ortaya koymasıyla çalışmalara girildi. Bu konuda eski Antalya Mütesellimi Mehmet Said Efendi zamanından kalan paranın kullanılması fikri kabul edildi.⁵⁷ Kalenin tamirinde öncelikle top kundakları görevlendirilen hassa halifeleri, marangozlar ve demirciler tarafından tamir edildi ve masrafları hazineден karşılandı.⁵⁸

Muhafız Yusuf Paşa'nın yaptığı ilk faaliyetlerden biri de Mütesellim Mehmet Said Efendi zamanında Mirliva Haydar Paşa'nın girişimleriyle tutuklanan, fakat limanda bakımsızlıktan çürümeye yüz tutan tuz yüklü Mısır gemisini reis ve altı mürettebatıyla birlikte donanmaya, tuzu ise satarak parasını hazineye göndermek oldu.⁵⁹

Yusuf Paşa 6 Ekim 1832 tarihinde Antalya limanına Kıbrıs, Sönbeki, Çamlıca ve Mora taraflarından gelen yedi gayrimüslim kayığın mürettebatlarını sorguya çekerek bunlardan alınan bilgileri İstanbul'a rapor etti. Buna göre Mısır donanması bir ara Anamur'dan su almış, yakın bir zamanda Antalya civarında dolaşacaktır. Böyle bir ihbara rağmen Antalya açıklarında herhangi bir Mısır gemisine tesadüf edilmemişti.⁶⁰

Yukarıda açıklandığı üzere Mısır kuvvetlerinin İskenderun bölgesinde hâkimiyeti ele geçirmesinden sonra Osmanlı ordusu yığınak noktası olarak Konya'yı belirleyerek asker, erzak ve mühimmat tedarik ve hazırlığını buraya yönlendirilmişti.⁶¹ Bu kapsamda Antalya'da bulunan Silistre Valisi Mehmet Paşa kapı halkıyla birlikte Serdar-ı Ekrem Hüseyin Paşa maiyetine katılmak üzere Konya'ya gitti. Antalya'ya da devlet gözünde güvenirliliği bulunmayarak vezirliği kaldırılan Aliş Paşa gönderildi. Ancak Aliş Paşa'nın Antalya muhafazasıyla ilgili bir görevi yoktu. Antalya muhafazası Muhafız Yusuf Paşa'ya havale edilmiş bulunuyordu.⁶²

⁵⁶ BOA., HAT., 364/20159-E.

⁵⁷ BOA., HAT., 355/19923.

⁵⁸ BOA., C.AS., 648/27259.

⁵⁹ BOA., HAT., 396/20885.

⁶⁰ BOA., HAT., 392/20772-A.

⁶¹ Kış, *a.g.t.*, s. 19-34.

⁶² BOA., HAT., 365/20190.

Bunlarla birlikte Konya'da ordu toplama hazırlığı kapsamında Muhafız Yusuf Paşa, Antalya'da 1832-1833 (H. 1248) yılı Rûz-ı Kasım'na⁶³ ait olan 190 bin kuruş paranın Teke Sancağı'na dağıtımını yaparak Kasım 1832 tarihinde toplanmasına başladı.⁶⁴ Böylece Konya Muharebesi öncesi Antalya'da bir taraftan güvenlik önlemleri alınırken diğer taraftan orduya yardım çalışmaları da gerçekleştirildi.

Antalya'nın Osmanlı Ordusunun Nakliye Üssü Olarak Kullanılması

Mehmet Ali Paşa İsyanı başladığında Bâbüali için en önemli konu bölgeye yeterli askerin görevlendirilmesi ve bunlara iâşe ve mühimmat tedarikinin sağlanması idi. Bu maksatla öncelikle asker, zahire, peksimet, et, hayvan tedarik edilecek yerler belirlendi. Ayrıca savaş alanına tedarik edilecek iâşe ve mühimmat malzemeleri ile askerlerin nakliyesi konusu da netliğe kavuşturuldu. Bu kapsamda Antalya bir liman şehri olarak isyanın başlangıcından Konya muharebesine kadar ordunun mühimmat ve iâşe nakliyesinde üs olarak önemli rol oynadı. Osmanlı ve Mısır kuvvetleri arasındaki mücadele henüz Anadolu içlerine intikal etmemişken Osmanlı ordusunun savaş bölgesine nakliyesi denizden öncelikle İskenderun, sonrasında İçel limanları vasıtasıyla sağlandı. Orduya uzak bölgelerden asker, mühimmat ve iâşe deniz yoluyla bu limanlara, buralardan da savaş bölgesine nakledildi. Bu sırada önemli bir kısım gemilerin durak noktası Antalya oldu.

Yukarıda belirtildiği üzere Serasker Hüseyin Paşa, İbrahim Paşa kuvvetlerini Anadolu'ya geçirmemek için ordugâhını Beylan ve İskenderun'da kurmuş olmasına rağmen kendisi buralarda tutunamayacağını anladığından süratle Konya'yı ordugâh haline getirmeye başlamış⁶⁵, zira bir süre sonra bu bölgeler İbrahim Paşa kuvvetlerinin eline geçmişti. Dolayısıyla İskenderun limanına taşınan erzak ve zahireler bundan sonra Konya'ya nakledilmek üzere Antalya ve İzmir limanlarına sevk edildiler.⁶⁶ Bu iş için çıkarılan bir fermanla uzak yerlerden Konya'da bulunan ve peyderpey toplanmakta olan orduya getirilecek iâşe ve mühimmatların Antalya, İzmir ve İçel iskelelerine, oradan da Konya'ya taşınmaları öngörüldü.⁶⁷ Bunlardan en fazla kullanılan Antalya limanı idi.

⁶³ Hicri takvimde aylar sürekli yer değiştirdiğinden yaz ve kış mevsimini tespit etmek için yıl Rûz-ı Hızır ve Rûz-ı Kasım adlarıyla yaz ve kış olmak üzere ikiye bölünmüştü. 6 Mayıs'ta başlayan Rûz-ı Hızır 186 gün sürerek 7 Kasım'da sona ererdi. 8 Kasım'da ise Rûz-ı Kasım'ın ilk günü başlardı. Yılda iki taksit alınan vergiler bu dönemlerde toplamakta ve narhlar genellikle yine bu dönemlerde verilmekteydi. Bkz. Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s.179; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, MEB., İstanbul 1983, s.59-60.

⁶⁴ AŞS., 4/2-1.

⁶⁵ BOA., HAT., 368/20340.

⁶⁶ BOA., HAT., 359/20045-F.

⁶⁷ BOA., HAT., 365/20200.

Nakliye için öncelikle kontrat süreleri biten müstemen kaptanlar düşünülüyse de bunlar savaş alanına gitmek istemediklerinden aylıklı olarak Müslüman kaptanlar görevlendirildiler. Müstemen tüccarların gemilerinde kalan erzaklar yeni gemilere aktarılarak Antalya ve İzmir limanlarına yönlendirildiler.⁶⁸

1832 Temmuz'unda orduya gönderilmek üzere İskenderun iskelesine yola çıkarılan mühimmat yüklü gemilerden Antalya'ya gelenler arasında 8 top, 2 havan ve mühimmat yükü taşıyanlar vardı. Bu gemilerin Antalya'ya uğradığı sırada Osmanlı kuvvetlerinin Beylan'da mağlup olarak Çukurova ve çevresinin işgal edilmesi üzerine gemilerin İskenderun'a gitmelerine izin verilmedi. Top ve mühimmat yükleri sadrazamın talebine bağlı olarak gerekli yerlere sevk edilmek üzere güvenli mahzenlere yerleştirildi.⁶⁹

Aynı ay donanma ile orduya gitmek üzere İskenderun limanına doğru yola çıkan Haydar Paşa komutasındaki Asâkir-i Mansûre Birinci Alayı ve Rusçuk Taburu ile topçu taburu da Antalya'ya uğradı. Antalya'da kaldıkları sürede kendilerine gerekli özen gösterildi.⁷⁰ Öte yandan çok sayıda askerin şehre zararı dokunmadan istirahat ve nakillerinin yapılabilmesi oldukça güçtü. Ancak Mirliya Haydar Paşa'nın çabalarıyla hiç kimseye zarar verilmeden 16 Temmuz 1832 günü topçu taburu, ertesi gün iki tabur asker ile Asâkir-i Mansûre Birinci Alayı ve 20 Temmuz'da Haydar Paşa kalan askerlerle birlikte İskenderun yerine Konya'ya doğru yola çıktı. Haydar Paşa komutasındaki askerlerin Antalya'ya herhangi bir zararı olmadan ayrılmaları Antalya hakkında ve Mütessellim Mehmet Said Efendi'de büyük bir memnuniyet yarattı.⁷¹ Antalya'dan ayrılan askerler Konya'ya yaklaşık 15 günlük bir sürede ulaştı.⁷²

Orduya mühimmat ve erzak için Antalya limanına demir atan ilk gemiler Eylül 1832'de ulaştı. Gelen erzak ve mühimmat çok olduğundan gemilere ödenecek navul parası yeterli gelmeyerek merkezden bu iş için yeni para istendi.⁷³ Bu tarihte gelen 21 gemide mühimmatın yanı sıra buğday, arpa, peksimet, sabun, et yağı, pirinç vb. iaşe malzemesi bulunmaktaydı. Zahireler bozulabileceği endişesi ile öncelikle tahliye ettirilerek mahzenlere depolandı, sonrasında mühimmat yüklü diğer gemiler boşaltıldı.⁷⁴ 21 gemiden ilk sekiz günde iskeleye çıkarılabilen malzemeler şöyle idi:⁷⁵

⁶⁸ BOA., HAT., 365/20200.

⁶⁹ BOA., HAT., 359/20045-F.

⁷⁰ BOA., HAT., 364/20157. Askerlerin peksimetleri Terkemîş Voyvodası Arif Ağa tarafından tedarik edilmişti. Bkz. BOA., HAT., 375/20447.

⁷¹ BOA., HAT., 364/20157; BOA., HAT., 364/20157-A; BOA., HAT., 364/20157-B; BOA., HAT., 364/20157-C.

⁷² BOA., C.AS., 664/27879; BOA., C.AS., 665/27934

⁷³ BOA., HAT., 392/20772-C.

⁷⁴ BOA., HAT., 351/19832; BOA., HAT., 351/19832-A.

⁷⁵ BOA., HAT., 363/20150-A.

Tablo 1: 21 Gemiden İlk Sekiz Günde İşkeleye Çıkarılabilen Malzemeler

Gemi Kaptanı	Malzeme Çeşidi	Malzeme Miktarı
Giresunlu Hacı Mehmet Kaptan	Arpa	8.500 kile (218,4 ton)
Ünyeli Arif Kaptan	Arpa	10.000 kile (257 ton)
Giresunlu Mehmet Kaptan	Arpa	8.700 kile (223,5 ton)
Amasyalı Mehmet Kaptan	Arpa	9.000 kile (231,3 ton)
Giresunlu Esseyid Halil Kaptan	Arpa	11.000 kile (282,7 ton)
<i>Mahiyeli (Aylıklı) Kaptanlar</i>		
Trabzonlu Hamil Kaptan	Arpa	6.700 kile (172,1 ton)
Âsitaneli İsmail Kaptan	Arpa	8.000 kile (205,6 ton)
Emir Osman Kaptan	Arpa	8.500 kile (218,4 ton)
Giresunlu Hasan Kaptan	Arpa	7.943 kile (204,1 ton)
Varnalı Hacı Kaptan	Barut-ı Siyah	25 varil
	Arpa	5.925 kile (152,2 ton)
Zor Ali Oğlu Mehmet Kaptan	Barut-ı Siyah	20 varil
	Arpa	8.000 kile (205,6 ton)
Trabzonlu Oğlu Mehmet Kaptan	Barut-ı Siyah	15 varil
	Arpa	4.343 kile (111,6 ton)
<i>Navlunlarıyla Gelen Peksimet Gemileri</i>		
Sakızlı Emin Kaptan	Peksimet	9.200 kantar (519,3 ton)
Absadalı İstıman Marko Kaptan	Peksimet	9.000 kantar (508 ton)
Absadalı Kostanti Kaptan	Peksimet	700 kantar (39,5 ton)
Eğribozlu Nikola Kaptan	Peksimet	1.100 kantar (62 ton)
Nemçeli Uzeb Kaptan	Peksimet	1.100 kantar (62 ton)
<i>Mahiyeli (Aylıklı) Peksimet Gemileri</i>		
Ünyeli Ahmet Kaptan	Peksimet	1.193 kantar (67,3 ton)
	Barut-ı Siyah	25 varil
Ünyeli Ömer Kaptan	Peksimet	1.150 kantar (64,9 ton)
Marhinili Ömer Kaptan	Peksimet	1.200 kantar (67,7 ton)
<i>Diğer Erzakları Getiren Gemi</i>		
Sönbekli Mustafa Kaptan	Pirinç	12.000 vukiyye (15,3 ton)
	Et Yağı	20.000 vukiyye (25,6 ton)
	Sabun	2.500 vukiyye (3,2 ton)

21 gemideki toplam malzemeler ve miktarları ise şöyle idi:⁷⁶

⁷⁶ BOA., HAT., 365/20167.

Tablo 2: 21 Gemideki Toplam Malzemeler ve Miktarları

Malzeme Adı	Miktarı
Arpa	91.200 kile (2343,8 ton)
Peksimet	381.272,5 vukiyye (488,7 ton)
Pirinç	101.440 vukiyye (130 ton)
Et Yağı	11.611 vukiyye (14,8 ton)
Sabun	2.230 vukiyye (2,8 ton)
Barut	85 varil

Şüphesiz ki silah ve mühimmat yanında çok miktarda malzemenin mahzenlerine indirilmesi, depolanması ve güvenli bir şekilde Konya'ya nakilleri kolay bir iş değildi. Antalya Muhafızı Yusuf Paşa bu iş için çok sayıda adam tedarik ederek⁷⁷ gemileri ancak 18 günde boşaltabildi.⁷⁸ Ayrıca mühimmat ve zahirelerin Konya'ya nakli için de çok sayıda deveye ve insana ihtiyaç vardı. Yusuf Paşa Teke Sancağı'ndan toplanacak develer yetersiz geleceğinden Alaiye Sancağı'ndan da deve tedarik edilmesini talep etti. Ayrıca nakliye işinin halka sıkıntı yaratmadan çözülmesi gerekiyor, bu da işi daha da zorlaştırıyordu. Gönderilen ferman gereği nakliye işiyle görevlendirilecek kişilere “*mutedil*” bir nakliye ücreti verilecekti.⁷⁹

Ordunun Konya'da toplanmaya başladığı dönem kışa doğru tesadüf ettiğinden özellikle iase tedariki büyük önem arz ediyordu. Bu yüzden Antalya'ya gelen 21 gemideki malzemelerin bir an önce Konya'ya sevki istendi.⁸⁰ Muhafız Yusuf Paşa nakliye için Antalya kazalarından ve Yörüklerinden bulabildiği miktarda deve ve insan tedarik etti. Mütesellim Said Efendi zamanında nakliye için Teke Sancağı'ndan her biri 800 kuruşa 300 deve istenmişti. Kısa sürede 280 deve toplanırken, bunlardan 23'ü işe yaramaz olduklarından iade edilerek yerine 43 adet deve daha istendi.⁸¹ Develerin bulunmasıyla birlikte öncelikle 14.262,5 kile (366,5 ton) arpa ve 6.863,5 vukiyye (8,8 ton) peksimet, 10.529 vukiyye (13,5 ton) pirinç ve 5912,5 vukiyye (7,5 ton) et yağı tertip edilen hayvanlara yükletilerek orduya gönderildi. Sonrasında 6.0184,5 vukiyye (77,1 ton) pirinç, 635 vukiyye (814 kg) sabun, 5.698,5 vukiyye (7,3 ton) et yağı, son seferde ise 30.726,5 vukiyye (39,4 ton) pirinç, 595 vukiyye (762,7 kg) sabun peyderpey orduya nakledildi.⁸² Nakliye sırasında hazineден 150 bin kuruş talep edilerek Isparta'ya kadar

⁷⁷ BOA., HAT., 363/20150.

⁷⁸ BOA., HAT., 396/20885; BOA., HAT.,392/20772.

⁷⁹ BOA., HAT., 392/20772; BOA., HAT., 363/20150.

⁸⁰ BOA., C.AS., 254/10620.

⁸¹ BOA., A.DVNS.MHM.d., 249/18-1; AŞS., 4/23-1.

⁸² BOA., HAT., 365/20167.

4 para nakliye ücreti ödendi.⁸³ Bu şekilde erzak ve mühimmatın Konya'ya nakli peyderpey gerçekleştirildi.⁸⁴

1832 Ekim'i sonu itibarıyla, bir taraftan Antalya limanına getirilen, diğer taraftan Antalya ve çevresinden tedarik edilen toplam 81.252 kantar (4.586,5 ton) arpa, 3.284,5 kantar (185,4 ton) sadeyağ, 8.882 kantar (501,5 ton) pirinç ve 16.698 kantar (942,5 ton) peksimet Kırşehir anbarlarına teslim olundu. Ertesi ay ise 39.461 kantar (2.227,5 ton) arpa, 578 kantar (32,6 ton) pirinç ve 3.308 kantar (186,7 ton) peksimet yine Akşehir anbarlarına gönderildi.⁸⁵

Uzak bölgelerden getirilip Antalya ve İzmir limanları üzerinden orduya bu şekilde erzak nakledilmesi yeterli gelmeyeceğinden Karahisar-ı Sahib, Bozok, Ankara ve Kangırı sancaklarından zahire ve peksimet tedarik edildi.⁸⁶

Yapılan hazırlıklardan sonra Osmanlı ordusu ile İbrahim Paşa kuvvetleri 21 Aralık 1832 tarihinde Konya'da karşılaştı. Bu savaşta Osmanlı ordusu ağır bir mağlubiyet alırken Sadrazam Reşit Mehmet Paşa yaralı olarak esir düştü. Artık İstanbul yolu Mısır kuvvetlerine açık hale geldiğinden sonrasında herhangi bir mücadele de yaşanmadı. Dolayısıyla bundan sonra ordu için Antalya veya bir başka yer bu anlamda kullanılmadı.

İbrahim Paşa'nın Antalya'ya Saldırı İhtimalinin Belirmesi

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa isyana başladığında halkı ve yöneticileri kendi tarafına çekerek birçok şehri herhangi bir mukavemet olmadan ele geçirmişti. Öte yandan İbrahim Paşa Aralık 1832'de Konya'da Osmanlı ordusunu mağlup ettikten sonra Anadolu'yu kendisine bağlı görmekteydi.⁸⁷ İbrahim Paşa'nın Konya zaferinden sonra kendisine tâbi olmasını istediği yerlerden biri de Antalya idi. Zira Antalya Mısır ile Anadolu arasındaki bağlantıda stratejik bir konumda idi. İbrahim Paşa eğer Antalya'ya hâkim olabilirse Mısır ile ordu arasında en kısa yoldan bağlantı sağlanmış olacaktı. Bu sebeple Antalya'nın ele geçirilmesi için ayrı bir özen gösterdi.

İbrahim Paşa'nın Konya'ya saldırısıyla birlikte Mehmet Ali Paşa'nın da 25 kadar gemi ve 15-16 bin asker ile Antalya, Bodrum ve İstanköy taraflarına saldıracığı ihbarları alındı. Buna pek inanılmamış ise de halk arasında büyük korkuya sebep oldu.⁸⁸ Üstelik İçel ve Alaiye sahillerinin Mısır kuvvetlerinin eline geçtiği düşünüldüğünde korku

⁸³ BOA., HAT., 392/20772; BOA., HAT., 363/20150.

⁸⁴ BOA., HAT., 365/20173.

⁸⁵ BOA., C.ML., 477/19432.

⁸⁶ BOA., HAT., 909/39786-B; BOA., HAT., 365/20188; BOA., HAT., 365/20173.

⁸⁷ Altundağ, *a.g.e.*, s. 71.

⁸⁸ BOA., HAT., 347/19733; BOA., HAT., 350/19809.

bir kat daha artmaktaydı.⁸⁹ Mehmet Ali Paşa'nın Antalya'ya saldırı ihbarı İstanbul'a ulaştığında bunun gerçekliğinden şüphe edildiği, fakat yine de ihtiyat halinde bulunulması gerektiği belirtildi.⁹⁰

Muhafız Yusuf Paşa'nın Antalya'da meydana gelen gelişmeleri bildiren yazıları üzerine, İbrahim Paşa'nın etrafı kendisine bağlamak amacıyla çeşitli dedikodular yaydığı, Antalya'ya denizden ve karadan saldırı olacak olursa bunun "*hayli vakte muhtaç olduğu*", ayrıca "*Antalya kalesi metin ve müstahkem olup ve toprak dahi mevcut*" olduğu açıklanarak savunmada kalınması emredildi.⁹¹

Alınan ihbarlar üzerine Muhafız Yusuf Paşa, İbrahim Paşa'nın Antalya'ya saldıracağına kesin olduğuna kanaat getirdi ve 4 Aralık 1832 tarihli bir yazı ile durumu İstanbul'a bildirerek muhafaza için asker yardımı talebinde bulundu. Antalya'ya daha önce Teke Sancağı'ndan 400, Hamit Sancağı'ndan 500, Terkemış Hassı kazalarından 250 nefer olmak üzere toplam 1.150 asker tertip edilmişti. Ancak bu askerlerin 500'ü evli, çoğu sakat veya ihtiyar, oradan buradan toplama, derme çatma, işe yaramaz olup silahları da tam değildi. Üstelik 200'den fazlası hemen firar etmişti. Muhafız Yusuf Paşa işe yaramayan, firar eden bu askerlerin yerine yenilerinin gönderilmesi, fakat bu defa tertip olunacak askerlerin güzide, genç ve silahlı olması, mahallerinden kefillere bağlı olmasına dikkat edilmesini talep etti.⁹² Yusuf Paşa ayrıca 3 Ocak 1833 tarihli yazısında sahillerin muhafazasına dikkat ettiğini ve eğer bir saldırı meydana gelirse karşı koyacağını açıkladı.⁹³

İbrahim Paşa, Konya zaferinde Sadrazam Reşit Mehmet Paşa'yı yaralı olarak esir almıştı. İbrahim Paşa bu aşamada ya kendisi ya da esir sadrazam yoluyla Anadolu'daki birçok şehrin yöneticisine mektuplar yazarak kendisine tâbi olmalarını, aksi takdirde üzerlerine asker göndereceğini, Osmanlı ordusu mağlup olup dağıldığı için kendilerini koruyacak herhangi bir kuvvet kalmadığını söyleyerek tehdit içerikli mektuplar gönderdi. Bunlardan biri de esir Sadrazam Reşit Mehmet Paşa tarafından kaleme alınarak Antalya Muhafızı Yusuf Paşa'ya gönderilen mektuptur. Muhafız Yusuf Paşa mektubun sahteliğine dair şüphe üzerine sadrazamdan tarafından daha önce gelen mektuplarla karşılaştırdıysa da herhangi bir sahtelik tespit edemedi.⁹⁴ Antalya Muhafızı Yusuf Paşa'ya esir sadrazam Reşit Mehmet Paşa'nın Abdi Ağa adlı adamı tarafından getirilen ve Kütahya'da bulunan İbrahim Paşa'ya tâbi olması için tehdit olarak kaleme alınan 8 Ocak 1833 tarihli mektup şöyledir:⁹⁵

⁸⁹ BOA., HAT., 367/20274.

⁹⁰ BOA., HAT., 354/19891-A.

⁹¹ BOA., HAT., 363/20140.

⁹² BOA., HAT., 354/19891-B.

⁹³ BOA., HAT., 362/20125.

⁹⁴ BOA., HAT., 363/20140-B.

⁹⁵ BOA., HAT., 363/20140-A; BOA., HAT., 363/20140-D.

“Sa’detlü mekremetlü müveddetlü birâderim Pâşâ-yı celîlî’l-kadr hazretleri

Bu def’a devletlü İbrâhim Pâşâ karındâşımız hazretleri tarafından külliyetli asâkir berren ve bahren göndermek için tertîb olunmuş ise de sizin ile mukad-dem hukûk-ı kadîmemiz olduğundan başka bu maslahat milletçe bir maslahat olduğundan beyhûde ısrâr etmenin mânası olmadığından ahâli-i memleket [ve] gerek sizi sıyânet için dâiremiz ağâvatından Abdi Ağa irsâl olundu keyfiyet merkumun takrîrinden ma’lûmun buyruldukda ma’iyyetinizde olân asâkiri alıp bu tarafa gelesiz gene Teke Sancağı uhdenizde olmak üzere müşârünileyh karındâşımız ile görüşüp gene avdet etmek üzere nihâyet üç beş günden ziyâde tevkîf etmemek üzere gelmeniz sizin [ve] gerek ahâlisinin hakkında pek güzel bir şey olacağı ma’lûmunuz olduğda keyfiyet merkumun takrîrinden ma’lûmunuz buyruldukda sizin ve gerek ahâlisinin sıyânetleri matlûbunuz ise behemahâl bu tarafa gelmeniz için mahsûsan işbu şukka tahrîr ve irsâl olundu

Fî 16 Ş [Şaban] [12]48”

Mektuptan anlaşılacağı üzere İbrahim Paşa esir sadrazam Reşit Mehmet Paşa’yı kendi tarafına bağlamış, esir sadrazam vasıtasıyla Antalya Muhafızı Yusuf Paşa’yı da kendisine tâbi olmak üzere Kütahya’ya davet etmiştir. Üstelik Kütahya’ya gelerek bağlılık göstermesinin kendisi ve Antalya halkının iyiliğine olacağı tehdidinde bulunmuştur.

Antalya Muhafızı Yusuf Paşa’nın İbrahim Paşa’ya 17 Ocak 1833 tarihli cevabî mektubu ise şöyleydi:⁹⁶

“Devletlü İbrâhim Pâşâ karındâşları berren ve bahren asâkir göndermek tertibinde ise de muktezâ-yı şime-i rahm u şefkatleri âsârî olmak üzere tevkîfine bezl-i inâyet buyrulmuş olduğundan bahsle mevcûd ma’iyyet-i çâkerânem olan asâkiri bi’l-istishâb hak-pay-i velini’milerine vusûle şitâb [u] sür’at olunmak irâdesini şâmil bu def’a resîde-i dest-i tevkîr ve ta’zîm olân bir kıt’a keremnâme-i velini’mileri me’âl-i inâyet iştimâli rehîn-i zihn-i abd-i müstedîmleri olmuşdur eğerçi tubk-ı iş’âr-ı velini’mileri üzere hareket lâzime-i hâlden ise de çâkerleri müsîn ve ihtiyâr olub çokluk rûkûb ve nüzûle ve bâ-husûs böyle kış ve karda şedd-i rahl etmeye kudreyâb olamayacağıma ve zât-ı velini’mileri dahî bu vecihle kayd-ı meşakkatle giriftâr olmamıza revâ buyurmayacakları cihetine mebnî id-yı şerîfe değîn tevkîfim husûsuna lütf u merhametleri sezâvâr buyrulmak niyâzıyla arz-ı hâl-i bendegânem terkîm ve takdîmine ictisâr eylediğim inşallahu te’âlâ muhât-ı ilm-i velini’mileri buyruldukda olbâbda ve her hâlde emr u ferman ve lütf u pâyân zât-ı velini’milerinindir.

Fî 25 Ş [Şaban] [12]48”

Muhafız Yusuf Paşa’nın esir sadrazam Reşit Mehmet Paşa’ya yazdığı cevabî mektuptan anlaşıldığı üzere İbrahim Paşa karadan ve denizden çok sayıda askeri An-

⁹⁶ BOA., HAT., 363/20140-A; BOA., HAT., 363/20140-D.

talya üzerine gönderecek, bu durumda Yusuf Paşa ve Antalya halkı büyük zararlar görecektir. Bundan kaçınmak için Yusuf Paşa'nın İbrahim Paşa'ya bağlılık göstermek üzere Kütahya'ya gelmesi gerekmektedir. Ancak Yusuf Paşa Osmanlı Devleti'ne ve Padişah'a bağlılıktan ayrılmamıştır. Ancak şartlar gereği, cevap olarak İbrahim Paşa'ya bağlılık göstermek gerekiyorsa da mevsimin kış ve karlı, kendisinin de yaşlı olduğunu öne sürerek birkaç günlüğüne dahi olsa Kütahya'ya gidemeyeceğini, Ramazan Bayramı'na kadar (yaklaşık bir ay) süre verilmesi karşılığını vermiştir.

Bu gelişmeler üzerine Muhafız Yusuf Paşa, Antalya kalesinin muhafazası için mevcut askerlerin görev sürelerinin bittiğini ve aynı zamanda işe yaramaz olduklarını, Isparta ve Burdur sancaklarından daha önce gelen 330'a yakın askerinin de neredeyse tamamının firar ettiğini söyleyerek yeni asker talebinde bulundu.⁹⁷

Antalya'yı savunmakla görevli askerlerin durumu böyle olunca Yusuf Paşa, kendisini Kütahya'ya çağırarak mektubun geldiği gün bütün ahaliyi toplayarak durum değerlendirmesi yaptı. Burada mektupla ilgili herhangi bir bilgi vermeksizin Mısır kuvvetleri eğer Antalya'ya saldırırsa hep birlikte savunmada kalınması gerektiğini açıkladı. Ancak Yusuf Paşa'nın halkı toplayarak böyle bir konuşma yapması büyük korku ve endişe yarattı. Ahalinin ileri gelenleri:

“...ordu-yı hümâyûna âriz olan bozgunluk ciheti ve civârımızda bulunan Isparta ve Burdur sancakları hasbe'l-iktizâ imdâd-ı mu'avenet etmek şöyle dursun müretteb olan asâkirleri dahi gelmemek ve gelenler de firâr eylemiş idüğü mülâsebesiyle keyd ve mefsedet-i â'dânın def ve ref'i akl-i kalil on beş bin mikdârı asâkir-i muntazamanın şurada bulunmasına mütevakkıf olub ve el'ân burada bulunan Şâkir Beğ'in asâkiri ve gerek da'îrenizin halkı sadece bizlerin imdâdıyla kudret-yâb olamayacağı ve vâzihatdân ve bu veçhile muharebeye ibtidâr olunmak lâzım gelse bi'l-cümle 'iyâl u evlâdımız ayaklar altında sefil ve sergerdân ve perîşânü'l-hâl olacağımız bî-iştibâhdır böyle olmakdan ise bir vakte değin çâr-nâçâr biz dahi tab'iyet yüzünü teşebbüs ederiz ve sen dahi muharebe edecek olur isen derûn-ı kal'ada ve şehri içinde tahassun etmeyüb taşrada muharebe eylemen cümlemizin müstedi'âsıdır ve bu bâbda bi'l-kusûr vâki' olan kusurumuzu avf buyurun...”⁹⁸

şeklinde cevap vermişlerdir.

Muhafız Yusuf Paşa, Antalya halkının bu duruşunu açıklayarak merkezden herhangi bir saldırı durumunda ne yapılması gerektiğini sordu.⁹⁹ Yusuf Paşa Antalya'ya denizden saldırı gelme ihtimalini de düşünerek bir taraftan sahilde savunma tedbirleri almakta diğer taraftan kale savunması için rütbeli asker sayısını arttırmaya çalışmaktaydı.¹⁰⁰

⁹⁷ BOA., HAT., 363/20140-B; BOA., HAT., 363/20140-C.

⁹⁸ BOA., HAT., 363/20140-B; BOA., HAT., 363/20140-C.

⁹⁹ BOA., HAT., 363/20140-B; BOA., HAT., 363/20140-C.

¹⁰⁰ BOA., HAT., 367/20274.

İbrahim Paşa'nın Antalya'ya Mütesellim Tayini ve Antalya'da Mısır Hâkimiyeti

Konya zaferinden sonra Kütahya'ya kadar ilerleyen İbrahim Paşa kuvvetlerinin Antalya'ya ihbar olunan saldırısı gerçekleştirmedi. Fakat İbrahim Paşa gönderdiği bir mütesellim ile şehri kendisine bağlamaya çalıştı. Antalya halkı Muhafız Yusuf Paşa'nın yaptığı toplantıda da belirttikleri gibi saldırı korkusundan İbrahim Paşa tarafına meyiletmişti. Şüphesiz ki bu gelişmeleri öğrenen İbrahim Paşa birçok yerde olduğu gibi Antalya'ya ele geçirmek için de asker sevkine ihtiyaç duymadan bir mütesellim tayin etme yoluna giderek şehre hâkim oldu.

Aslında İbrahim Paşa Antalya Muhafızı Yusuf Paşa'yı kendisine bağlılık göstermesi karşılığında tekrar Antalya yöneticisi olarak atamayı düşünmüştü. Ancak Yusuf Paşa devlete ve Padişaha bağlılıktan ayrılmayınca bir mütesellim atamak suretiyle şehri ve sancağı kendisine bağlamaya kalkıştı. İbrahim Paşa bu maksatla Muhafız Yusuf Paşa'ya Antalya'ya bir mütesellim tayin ettiğini, bu yüzden şehirden ayrılmasının ve karşı koymamasının kendisi ve şehir halkı için hayırlı olacağı tehdidinde bulunan bir mektup yolladı. Bu mektuptan birkaç gün sonra tayin edilen mütesellim Antalya'ya ulaştı.¹⁰¹

İbrahim Paşa tarafından Teke Sancağı merkez kazası Antalya'ya atanan mütesellim 11 Ocak 1833 (19 Şaban 1248) tarihinde gönderilen İsmail Ağa'dır. İbrahim Paşa, ordugâhının bulunduğu Konya'dan yazdığı Mütesellim İsmail Ağa'nın atama buyuruldusunda; Teke sancağının diğer vilayetler gibi Mısır hükümetine ilhâk olduğunu, her sancağa bir mütesellim tayin edildiği gibi Antalya'ya da mütesellim olarak İsmail Ağa'nın atandığını belirtti. Ayrıca diğer vilayetler gibi Mısır ile eşit konumda bulunmak isteniyorsa İsmail Ağa'nın sancakta mütesellim olarak kabul edilip kendisine bağlılık gösterilmesini, onun her emrinin yerine getirilmesini; emirlerini yerine getirmede tereddüt edilir veya karşı gelinir ise Antalya'nın Mısır ile Mısır ordusu arasında bir konumda bulunduğunu hatırlatarak, “*bir kâğıt gibi kesilip paramparça edileceğini*”, böylece çok sayıda kadın ve çocuğun ayaklar altına alınıp perişan olacaklarını; bunun sorumluluğunun da kendilerinde olduğunu açıkladı. İbrahim Paşa, ayrıca, mütesellim atanan İsmail Ağa'ya sancak halkına iyi muamelede bulunması gerektiği uyarısını yaptı. İbrahim Paşa tarafından Antalya Mütesellimi atanan İsmail Ağa'ya verilen mütesellimlik hükmü şöyleydi:¹⁰²

“(yıpranmış) sa’adetlü Elhâc İsmâ’il Ağa zîde mecduhu ve mefâhirü’l-emâsil a’yân ve vücûh-i memleket (yıpranmış) eyâlet-i sâ’ire müsillü hükûmet-i Mısıriyye’ye ilâve ve ilhâk kılındığı (yıpranmış) dâhili-çün her bir livâyâ tarafımızdan bir mütesellim nasb u ta’yîn kılınması lâzım gelmiş olduğundan (yıpran-

¹⁰¹ BOA., HAT., 368/20331-B.

¹⁰² AŞS., 4/38-3. Bu hükmün bulunduğu sayfa oldukça yıpranmıştır. Hüküm ele alınan konu açısından önemli olduğundan okunabilen kısımları verilmiştir.

muş) umûr-ı mütesellimliğinin idâresi-çün ağa-yı mûmâileyh bi'l-intihâb sancak-ı mezkûra tarafımızdan mütesellim nasb u ta'yîn olunmuş olduğu ma'lûmunuz oldukda ve mütesellim-i mûmâileyh tarafımıza vusûl buldukda siz dahî bilâd-ı sâ'ire ahâlisi gibi bizimle müsâvi bulunmak üzere mûmâileyhi sancağınızda mütesellim bilüb her bir emr u irâdesine mutâbe'at ve ibrâz-ı rûy-ı mutâva'at ve izhâr-ı hüsn-i hizmet ile tahsîl-i rızasında sa'y u gayret ve ma'azallah-ı Te'âlâ mütesellim-i mûmâileyhin bir gûne hilâf-ı rızasına hareket veyahûd âher vec-hile tereddüd ve mûmâna'at hudûdunda olursanız işte sizler Mısır ile ordumuz beynindediniz az bir şey su'î hareketiniz zuhûra gelür ise mîkrâz arasında kalmış kâğıd gibi kesilüb hor u hâş olmakdan mücânebet ve bunca nisvân ve sibyanınızı ayağ altına alınarak ve ballarını boynunuza alub dünyâ ve âhiretde mes'ûl ve mu'ateb olmakdan nefsinizi vikâye ve himâyet birle ibrâz-ı hüsn-i hizmet eyleyesiz ve sen ki mütesellim-i mûmâileyhsin sen dahi fukarâyı güzelce sıyânet ve lâzımü'l-inhâ olan mevâdi tarafımıza inhâya mübâderet eylemeniz bâbında divân-ı ser-asker-i Mısır ve ârâm-gâh Konya'dan işbu buyuruldu tahrîr ve ısdâr ve yedine îtâ olundu bi-minneti-Te'âlâ gerekdir ki ber-mûcib-i buyruldu 'amel ve hareket eyleyesiz deyü

Fî 19 Ş [Şaban] Sene [1]248"

Antalya halkı mütesellim İsmail Ağa'nın Antalya'ya gelmesiyle birlikte kendisine, dolayısıyla İbrahim Paşa'ya ve Mehmet Ali Paşa'ya bağlılıklarını bildirdi. Muhafız Yusuf Paşa bu şartlarda herhangi karşı koyma gücü bulunmadığından yönetimi teslim ederek 5 Şubat 1833 tarihinde şehirden ayrıldı.¹⁰³ Böylece Antalya'ya ilk kez Osmanlı padişahının iradesi dışında bir yönetici atanmış oldu. Bu ise Antalya'nın İbrahim Paşa yönetimine, diğer bir deyişle Mehmet Ali Paşa ve Mısır hâkimiyetine geçmesi demektir.

Mehmet Ali Paşa isyanı Osmanlı tarihinde hanedan değişikliği ile sonuçlanabilecek tek isyan hareket olarak nitelendirilmektedir. Bu açıdan Antalya, Mısır hâkimiyetine geçen diğer bölgeler gibi kısa süreli de olsa Osmanlı egemenliği dışında kalmıştır. Bu ise Antalya tarihinde Osmanlı hâkimiyeti dışında geçirilen tek süreçtir.

İbrahim Paşa tarafından mütesellim atanan İsmail Ağa'nın şehre gelmesiyle Muhafız Yusuf Paşa şehirden ayrılarak 19 Şubat 1833 günü Mısır ordugâhının nakledildiği Kütahya'ya vardı ve burada Ramazan Bayramı'nın ilk günü İbrahim Paşa ile görüşerek kendisine bağlılık bildirdi. Sonrasında ise Padişah'tan yaşlılığına bakarak İstanbul'a gelmesi ve burada oturması konusunda izin talep etti. Bu isteğini ısrarla üç defa dile getirdiyse de izin alamadı. Bunun üzerine Kütahya'da kendisine gösterilen konakta bir süre ikamet etmeye başladı.¹⁰⁴ Ancak aradan uzun süre geçmeden Yusuf Paşa'nın İstanbul'daki evine gelerek ömrünün geri kalanını burada tamamlamasına izin verildi.¹⁰⁵ Bunun üzerine Yusuf Paşa 23 Mart 1833 günü Kütahya'dan İstanbul'a

¹⁰³ BOA., HAT., 368/20331-B.

¹⁰⁴ BOA., HAT., 368/20331-B; BOA., HAT., 368/20331-C.

¹⁰⁵ BOA., HAT., 691/33412.

doğru yola çıktı. Mevsim henüz kış olduğundan Domaniç yerine bazı vakıf köyleri yolunu tercih etti ve isteği üzerine kendisine Karaman Valisi Hacı Ali Paşa tarafından bir mihmandar tahsis edildi.¹⁰⁶

Diğer taraftan Antalya'ya mütesellim tayini İstanbul'da öğrenildiğinde yapılan değerlendirmelerde, bu sorunun bir an önce çözüleceği ve buna sebep olan veya göz yumanların hak ettikleri cezaları alacakları görüşleri dile getirildi.¹⁰⁷ Zira artık Antalya'da Osmanlı hâkimiyeti son bulmuş, İbrahim Paşa'nın yönetimi ve Mısır hâkimiyeti başlamıştı. Eğer İbrahim Paşa tarafına geçen topraklar uzun süre bu halde kalırsa geriye kazanılması zor olabilirdi.

Antalya, Mütesellim İsmail Ağa, dolayısıyla İbrahim Paşa ve Mısır idaresinde kaldığı yaklaşık dört aylık sürede Anadolu'daki Mısır ordusu ile Mısır arasındaki önemli bağlantı noktalarından biri oldu. Mütesellim İsmail Ağa'nın ilk faaliyeti Kütahya'da bulunan Mısır ordusuna zahire ve peksimet sağlamak oldu. Bu amaçla sicilde kaydedildiği ifadesiyle “*devletlü İbrahim Paşa efendimizin emirnâmeleri üzere*” Antalya'daki peksimetin Kütahya'ya nakli için derhal deve tedarikine girildi. Bu kapsamda 9 Şubat 1833 tarihinde “*şimdilik*” istenilen 1.500 deve “*cümle ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le*” Elmalı (225), Kaş (215), Kalkan (132), Finike (132), Iğdır (61), Kardıç ma' Iğdır (36), Bucak (59), Millü (59), Karaöz (59), Kızılkaya (100), Serik (97), Beşkonak (41), Yarbaş ma' Iğdır (7), Hisar ma' Iğdır (6), Çit Dibi (2), Kara Veliler (10), Has (10), İstanos (5), nefsi Antalya (81) ve Antalya köylerinden (163) toplanmak üzere dağıtım yapıldı.¹⁰⁸

İbrahim Paşa 31 Mart 1833 tarihinde gönderdiği bir emirname ile Antalya kalesindeki top ve havanların İskenderiye'ye nakledilmesini istedi. Emirnamede Antalya kalesinde ne kadar tunç top ve havan var ise bunların iskeleye indirilip Bican kaptanın korvetine ve orada bulunan diğer gemilere yüklenerek İskenderiye'ye götürmeleri emredildi.¹⁰⁹

İbrahim Paşa'dan Mütesellim İsmail Ağa'ya 1833 Martı sonlarında gönderilen bir başka emirde, Antalya'da bulunan mukataa ve iltizamların satıldığı ve Teke Sancağı salyanesinin boş kaldığının duyulduğu belirtilerek vergilerin toplanması konusunun ertelenmeden Mart taksitinin Kütahya'ya gönderilmesi, daha önce satılan mukataa ve iltizamlarda kimlerin hakları var ise sahiplerine iade edilmesi gerektiği açıklandı.¹¹⁰

8 Nisan 1833 tarihinde, Mütesellim İsmail Ağa ile ayan, naib ve diğer yöneticilere gönderilen hükümde Antalya'da bulunan pirincin bir an önce Kütahya'da bulu-

¹⁰⁶ BOA., HAT., 691/33412-B.

¹⁰⁷ BOA., HAT., 368/20331.

¹⁰⁸ AŞS., 4/41-1.

¹⁰⁹ AŞS., 4/32-4.

¹¹⁰ AŞS., 4/32-2.

nan ordugâha yolanması istendi.¹¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri ve Antalya Şer'iyeye Sicilleri üzerinde yapılan incelemelerde, bu tarihten sonra İbrahim Paşa tarafından Antalya'ya gönderilen bir başka hüküm tespit edilememiştir. Zira kısa bir süre sonra Mehmet Ali Paşa ve Padişah II. Mahmut'un uzlaşmaya varmasıyla isyan bitecek ve Antalya'da Mısır idaresi son bulacaktır. Ancak şu husus açık bir şekilde görülmektedir ki Antalya ahali ve şehirde bulunan idareciler Mütesellim İsmail Ağa'ya bağlılıklarını bildirmişler ve İbrahim Paşa tarafından gelen emirleri yerine getirmişlerdir.

Antalya Mısır hâkimiyetinde kaldığı sürede o kadar önemli bir rol üstlendi ki Mehmet Ali Paşa ile Padişah II. Mahmut arasında barış görüşmeleri başladığında İbrahim Paşa babasına Anadolu'nun güney sahillerindeki Antalya, Alaiye ve İçel'den vazgeçmemesi gerektiğini yazmıştı.¹¹²

Osmanlı Devleti'nin Antalya'ya Yeniden Hâkim Olması

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne ve Padişah'a karşı giriştiği isyan İstanbul'u da ele geçirip taht ve yönetim değişikliğine sebep olabilecek seviyeye geldiğinde dönemin büyük güçleri müdahil olarak Mısır ordularının Kütahya'dan daha ileriye gitmesine engel oldular. Böylece bu isyan girişimi Mayıs 1833 başlarında İbrahim Paşa'ya Habeş ve Cidde valiliklerine ek olarak Adana valiliğinin verilmesiyle son buldu.

Padişah II. Mahmut, 5-6 Mayıs 1833 tarihli olarak Anadolu yöneticilerine hitaben yazdığı fermanla, Mehmet Ali Paşa ve oğluna genel af ilan ettiğini, bundan önce yaşananların unutulmasını söyleyerek kimseye yaptıklarından ötürü kötü davranılmaması gerektiğini açıkladı.¹¹³ Böylece Mehmet Ali Paşa İsyanı görünüşte uzlaşmayla sona erdi.

İsyanın bitmesiyle birlikte doğal olarak Anadolu'da İbrahim Paşa tarafından atanan yöneticilerin görevleri de kendiliğinden düştü ve Osmanlı yönetimi tarafından yenileri tayin edildi. Bu kapsamda 14 Mayıs 1833 tarihinde Antalya'ya bir muhassıl tayini gerçekleştirildi. "*Teke Sancağı Mutasarrıfı*" olarak atanan Osman Hayri Paşa isyandan sonra Teke Sancağı ve Antalya'nın yeni yöneticisiydi. Teke Sancağı, Osman Hayri Paşa'ya "*muhassıllık veçhile*" verilmişti.¹¹⁴ Ayrıca Antalya iskele gümrüğü, kahve

¹¹¹ AŞS., 4/32-3.

¹¹² Fahmy, *a.g.e.*, s. 50; Afaf Lutfi Al-Sayyid Marsot, *Egypt in Reign of Muhammad Ali*, Cambridge University Press, Cambridge 1984, s. 228; Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 92, 200.

¹¹³ Kutluoğlu, *a.g.e.*, s. 103. Bu ferman, isyandan etkilenen esas bölge Anadolu olduğundan ve diğer bölgeleri gelişmelerden uyandırmamak için sadece Anadolu yöneticilerine yazılmış ve yapılan anlaşmayı duyurmaktan ziyade Mehmet Ali Paşa ve oğluna verilen af ihsanını ilan etmekteydi. Bkz. Altundağ, *a.g.e.*, s. 133-134.

¹¹⁴ AŞS., 4/9-1; BOA., HAT., 697/33663.

rüsûmu, resm-i ipek, resm-i ihtisâb, beytü'l-mâl-ı gâib ve mâl-ı mefkûd, Yave, Kaçgun, liman reisliği vb. vergiler Mukataat Hazinesi tarafından mukataa olarak Osman Hayri Paşa'ya havale edildi.¹¹⁵

Eski Kayseri mütesellimi olan Osman Hayri Paşa'yı¹¹⁶ Antalya'da büyük iş yükü ve sorumluluk bekliyordu. Zira ülke büyük bir kargaşadan çıkmış, bundan etkilenen önemli yerlerden biri de Antalya olmuştu. Osman Hayri Paşa'nın göreve başlamasından sonra Antalya'da devlet düzeni eskisi gibi tekrar kurularak çalışmalara başlandı. İlk gerçekleştirilen faaliyetler mali yönlüdür. Öncelikle 1833-1834 (1249) yılı avarız ve nüzul vergilerinin tarhi,¹¹⁷ ikinci olarak da 1248 senesinden kalan çeşitli giderlerin karşılanması için yeni vergilerin tahsili gerçekleştirildi.¹¹⁸

İsyanın sona ermesiyle askerlik süreleri bitenler Antalya'ya dönmüşlerdi. Bunlardan bazıları da çeşitli muharebelerde yaralandıklarından ötürü emekliye ayrılanlardı.¹¹⁹ Örneğin Asâkir-i Mansûre alaylarından Dokuzuncu Alay'ın İkinci Taburu'nun Beşinci Bölüğü'nde sekizinci onbaşı ve dördüncü neferi Burdurlu Hüseyin b. Mustafa Konya muharebesinde sol kolunun pazısına kurşun isabet ederek yaralanmıştı. Tedavisinden sonra emekliliğe ayrılınca kendisine aylık 10 kuruş maaş bağlandı.¹²⁰ Bir diğer örnek yine Asâkir-i Mansûre alaylarından üçüncü alayın ikinci taburunun mümtaz bölümünde beşinci onbaşısının üçüncü neferi Tekeli Hızır'dır. Hızır muharebede çenesinin sağ ucundan girerek diğer tarafından çıkan kurşun ile dişlerini dökmüştü. Tekeli Hızır'a da aylık 20 kuruş emekli maaşı tahsis edildi.¹²¹ İsyân sırasında çeşitli sebeplerle yaralanarak emeklilik maaşı bağlanan veya Antalya'ya döndükten sonra muhassıl maiyetinde istihdam edilen kişilerin sayısı 40'tan fazladır. Bu şekilde isyan sırasında cepheye savaşan Antalyalıların yaraları bir nebze de olsa sarılabildi.

Sonuç

Mehmet Ali Paşa İsyânı Osmanlı Devleti tarihinde görülen en önemli gelişmelerden biridir. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ni tehdit eden daha etkili bir iç sorun yaşanmamıştır. İsyân o boyutlara ulaşmıştır ki ancak Avrupalı güçlerin müdahalesi ve Padişah'ın tavizi ile çözülebilmiştir. Mehmet Ali Paşa İsyânı Padişahın bir valisine karşı koyacak gücü bile kalmadığını gösterirken Avrupalı devletler "*hasta adam*" olarak nitelendikleri Osmanlı Devleti'nin ölüm döşeginde olduğunu görmüşlerdir.

¹¹⁵ BOA., C.ML., 470/19118.

¹¹⁶ AŞS., 4/9-2.

¹¹⁷ AŞS., 4/9-3.

¹¹⁸ AŞS., 4/10-1; AŞS., 4/11-1; AŞS., 4/12-1.

¹¹⁹ AŞS., 4/37-2; AŞS., 5/90-1, 2, 3, 4, 5; AŞS., 5/91-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11; AŞS., 5/92-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10; AŞS., 5/93-1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

¹²⁰ AŞS., 4/37-2.

¹²¹ AŞS., 5/89-1.

Mehmet Ali Paşa İsyanı'nın etkili olduğu esas bölge Anadolu idi. Anadolu halkı İbrahim Paşa kuvvetlerini genel olarak bir düşman gibi değil, kurtarıcı olarak görmüştür. Bu yüzden İbrahim Paşa Konya'ya kadar ilerlemiş, Konya muharebesinden sonra ise neredeyse Anadolu'nun tamamına kendi yöneticilerini atayarak hâkimiyetini sağlamaya çalışmıştır.

Antalya Mehmet Ali Paşa İsyanı'ndan etkilenen bölgelerin başında gelmektedir. İsyanın ilk evresinde Mehmet Ali Paşa kuvvetlerinin Antalya'ya ve diğer Güney Anadolu sahillerinin denizden saldırabileceği düşünülerek sahillerin muhafazası gerçekleştirilmiştir. Antalya'ya denizden bir saldırı gelebileceği endişesiyle bir muhafız tayin edilmiş ve Rumeli bölgesinden getirilen askerler sayesinde güvenlik önlemleri alınmaya çalışılmıştır. Denizde de gerekli tertibatın sağlanmasıyla birlikte Antalya isyan sırasında cephedeki orduya iâşe ve mühimmat nakliyesinde en önemli köprü olmuştur. Antalya İskenderun limanına çıkarılan iâşe ve mühimmat yüklü gemilerin durak noktası olurken, İskenderun ve çevresinin Mısır kuvvetlerinin eline geçmesiyle birlikte ordugâh olarak kullanılan Konya'ya gönderilen gemilerin esas üssü olmuştur. Uzak bölgelerden, özellikle Rumeli'den gelen iâşe, mühimmat ve asker taşıyan gemiler Antalya'ya getirilmiş, buradan Konya'ya taşınmışlardır.

Konya muharebesinden sonra İbrahim Paşa'nın neredeyse tüm Anadolu'ya hâkim olması dolayısıyla birçok şehrin yöneticisi ve halkı ya İbrahim Paşa'ya tâbiyetlerini bildirmişler ya da İbrahim Paşa tarafından yeni yöneticiler atanmıştır. Antalya'da bulunan muhafız Yusuf Paşa bağlılık bildirmek üzere Konya'ya davet edilmiştir. Fakat Yusuf Paşa devlete ve Padişah'a sadakatten ayrılmayarak bu davete icabet etmemiştir. Bunun üzerine İbrahim Paşa doğrudan kendisi bir mütesellim tayin etmek suretiyle Antalya'ya hâkim olmuştur. İbrahim Paşa'nın Antalya'ya bir saldırısı durumunda herhangi bir karşı koyma güçlerinin olmadığını bilen Antalya halkı da İbrahim Paşa'nın hışmına uğramamak için mecburen bu yönetim değişikliğini kabullenmek durumunda kalmıştır. Böylece Antalya yaklaşık dört aylık bir sürede İbrahim Paşa, yani Mehmet Ali Paşa idaresinde kalmıştır.

İbrahim Paşa tarafından mütesellim atanan İsmail Ağa'nın yaklaşık dört aylık görev süresince Antalya, Mısır ordusu ile İskenderiye arasında köprü vazifesi görmüştür. Antalya'nın Mısır hâkimiyetindeki bu süreci Padişah II. Mahmut ile Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın uzlaşmaya varmalarıyla son bulmuş, yönetim tarafından Teke Sancağı'na yeni bir mutasarrıf tayin edilmesiyle Antalya'da yeniden Osmanlı hâkimiyeti sağlanmış ve düzen tesis edilmiştir.

KAYNAKLAR**A. Arşiv Kaynakları****1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA.)**

Mühimme Defterleri (BOA., A.DVNS.MHM.d.) Defter Numarası
249.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT.) Dosya/Gömlek Numarası

347/19732	363/20140.	368/20331-B.
347/19733.	363/20140-A.	368/20331-C.
35/19932.	363/20140-B.	368/20340.
350/19809.	363/20140-C.	375/20447.
351/19832.	363/20140-D.	392/20772.
351/19832-A.	363/20150.	392/20772-A.
354/19891-A.	363/20150-A.	392/20772-C.
354/19891-B.	364/20157.	396/20885.
355/19917.	364/20157-A.	609/29939.
355/19923.	364/20157-B.	609/29939-A.
356/19979-A.	364/20157-C.	612/30035.
356/19980.	364/20159-D.	655/32027.
356/19995.	364/20159-E.	691/33412.
358/20024-A.	365/20167.	691/33412-B.
358/20037.	365/20173.	697/33663.
358/20037-J.	365/20188.	716/34200.
358-20024-A.	365/20190.	716/34200-A.
359/20045-F.	365/20200.	908/39778.
360/20068.	367/20274.	909/39786-B.
362/20125.	368/20331.	

Cevdet Askeriye Tasnifi (C.AS.) Dosya/Gömlek Numarası

211/9016.

254/10620.

648/27259.

664/27879.

665/27934.

Cevdet Maliye Tasnifi (C.ML.) Dosya/Gömlek Numarası

470/19118.

477/19432.

2. Antalya Şer‘iyye Sicil Defterleri (AŞS.)

Defter No: 3, 4, 5.

B. Kaynak ve Araştırma Eserleri

Ahmed Lütfi Efendi, *Vak‘anüvis Ahmed Lütfü Efendi Tarihi*, c. 3, 4 çev. Yücel Demirel, Tamer Erdoğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 1999.

Ali Fuad, “Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa”, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, Numara 19 (96), Haziran 1928, İstanbul Devlet Matbaası, ss. 64-121.

Altundağ, Şinasi, “Kavalalı Mehmet Ali Paşa Hakkında Kısa Bir Etüd”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 2, S.1, Ankara 1943, ss. 33-45.

_____, “Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyamı Esnasında Namık Paşa’nın Yardım Talep Etmek Üzere 1832 Senesinde Me’mûriyet-i Mahsusa İle Londra’ya Gönderilmesi”, *Belleten*, c. VI, S. 23-24, TTK, Ankara 1942, ss. 229-251.

_____, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyamı, Mısır Meselesi 1831-1841, I. Kısım*, TTK. Yay., Ankara 1945.

Armağan, Latif, “XVI. Yüzyılda Antalya”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 24, S. 38, Ankara 2005, ss. 93-111.

Aydın, Mustafa, “Rus Filosu İstanbul’da (20 Şubat-10 Temmuz 1833)”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, ss. 323-334.

Çetin, Atilla, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın Mısır Valiliği*, Fatih Ofset, İstanbul 1998.

Dinç, Güven, *Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839)*, Akdeniz Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2010.

Dodwell, Henry, *The Founder of Modern Egypt: A Study of Muhammad ‘Ali*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.

Emecen, Feridun, “Antalya”, *DİA*, c. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss. 233-236.

Khaled, Fahmy, *All the Pasha's Men: Mehmed Ali, His Army and the Making of Modern Egypt*, Cambridge 1997.

_____, "The Era of Muhammad Ali Pasha, 1805-1848", *The Cambridge History of Egypt*, Vol. II, Edit M.W. Daly, Cambridge 1998, ss. 139-179.

Faroqhi, Suraiya, "Ondokuzuncu Yüzyılın Başlarında Antalya Limanı", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, c. 2, Ankara 1981, ss. 1461-1472.

İbrahim, Hassan Ahmed, "The Egyptian Empire", *The Cambridge History of Egypt*, Vol. II, Edit M.W. Daly, Cambridge 1998, ss. 198-216.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. V, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, c. 5, TTK. Basımevi, Ankara 1983.

Kış, Salih, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa Hadisesinde Konya Muharebesi*, Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.

Kızıltoprak, Süleyman, *Mehmet Ali Paşa'dan II. Abbas Hilmi Paşa'ya: Mısır'da Osmanlı'nın Son Yüzyılı*, TBBD Yayınları, İstanbul 2010.

_____, *Mısır'da İngiliz İşgali, Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı (1882-1887)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

Kutluoğlu, Muhammed Hanefi, *The Egyptian Question (1831-1841)*, Eren Yayınları, İstanbul 1998.

_____, "1833 'Kütahya 'Antlaşma'sının Yeni Bir Değerlendirmesi" , *Osmanlı Araştırmaları*, S. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, ss. 265-287.

Marsot, Afaf Lutfi Al-Sayyid, *Egypt in the Reign of Muhammad Ali*, Cambridge University Press, Cambridge 1984.

Moğol, Hasan, *XIX. Yüzyıl Başlarında Antalya*, Mehter Yayınları, Ankara 1991.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, MEB., İstanbul 1983.

Özdemir, Rifat, "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. 7, İzmir, 1992, ss. 133-166.

Raif, Râgıb; Rauf Ahmed, *Bâb-ı Ali Hariciye Nezareti - Mısır Meselesi*, (Yay. Haz. Mustafa Öztürk, Sevda Özkaya Özer), Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., Elazığ, 2011.

Samur, Sabahattin, *İbrahim Paşa Yönetimi Altında Suriye*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1995.

Sertoğlu, Mithat, *Osmanlı Lüğati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.

Shaw, Stanford J.-Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, c. II, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982.

Sinoué, Gilbert, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Son Firavun*, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2004.

Süleyman, Fikri, *Antalya Livası Tarihi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338-1340.

Tızlak, Fahrettin, "Tekelioğlu İsyanı", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, (4-8 Ekim 1999), Ankara 2002, ss. 239-254.

_____, "Osmanlı Devleti'nde Burdur ve Çevresi İçin Kullanılan İsimler", *Burdur Araştırmaları*, S. 3, Yıl 2, Burdur 2012, ss. 75-84.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Âmedî Mustafa Bey'in Kütahya'da Bulunan Mısır Kuvvetleri Kumandanı İbrahim Paşa'ya Mektubu", *Belleten*, c. VI, S. 23-24, T.T.K., Ankara 1942, ss. 263-267.

_____, "Sultan II. Mahmud'un Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya Göndermiş Olduğu Beyaz Üzerine Hatt-ı Hümayunu", *Belleten*, c. XXV/98, Ankara 1961, ss. 263-267.

Weigall, Arthur E. P. Brome, *A History of Events in Egypt from 1798 to 1914*, William Blackwood and Sons, Edinburg and London, 1915.

EK-2: İbrahim Paşa tarafından Antalya'ya mütesellim atanan İsmail Ağa'nın tayin hükmü

